

пайда әкеледі (еңбектен жалдамалы жұмыскерді шегеру). Бірақ білімті жұмыс күшін дайындаумен байланысты шығындар қайда қалады? Оларды кім жүзеге асырады және олар қалайша ұдайы өндіріледі? Аталмыш сұрақтарға жауапты Смит еркін нарық, бәсеке және баға белгілеу, мемлекеттің жеке кәсіпкерлердің тікелей шаруашылық іс-әрекетіне араласпауы тән болып табылатын ерте капитализм жағдайында табуға тырысты. Және аталмыш сұрақтардың өзін ол жеке емес, өз тұжырымдамасының жалпы мәтінінде қарастырған [2].

Ол келесілермен байланысты:

- 1) түрлі мамандықты иеленетін жұмыскерлердің жалақыларындағы айырмашылықты анықтау;
- 2) негізгі және айналым капиталдарының құрылымын талдау.

Бірінші жағдайда түрлі кәсіп түріне ақы төлеудегі салыстырмалы айырмашылықты анықтайтын бес басты шарттар анықталды, олардың ішінде аталмыш мамандықты игеру шығындары аталған, және осыған Смиттің пікірінше, «білікті еңбек пен қарапайым еңбекке төленетін жалақының айырмашылығы негізделеді».

Әрі қарай, ғалым, жұмыскердің кәсіби даярлығына жұмсалатын шығындардың оның өзі немесе оның ата-анасының (бұл сол уақытқа сәйкес келді) жұмсауын басшылыққа алды, және аталмыш шығындардың не «жұмыскер немесе оның ата-анасы үшін капиталға» өзгеретіні, не қандай да бір «адами капиталға» өзгеретіні жайлы еш жерде жазбаған. Әрине, капиталға білім алу шығындарын жатқызу үшін себепті негізгі капитал құрылымына қатысты смиттік формула береді. Алайда формуланың авторы оны жұмыскердің тұлғасындағы «негізгі капиталды білдіретін шынайы шығындар» ретінде түсінген, яғни оның пайымдауларына сәйкес, негізгі капиталдың элементі ретінде білікті жұмыскердің сипаттамасы білім мен ептілікке ие болу шығындарынан туынды болып табылады.

Әдебиеттер

1 Устаев, Р.М. Формирование инновационных территориальных кластеров как инструментарий развития инновационной составляющей человеческого капитала территории / Р.М. Устаев, М.Н. Гюльнезерова // В сборнике: Управление в условиях глобальных мировых трансформаций: экономика, политика, право Сборник научных трудов. - 2017. - С. 171-173.

2 Толстых, Т.О. Развитие человеческого капитала в реализации про-странственно-отраслевых проектов / Т.О. Толстых // В сборнике: механизмы развития социально-экономических систем региона Сборник статей 9 Международной научно-практической конференции. - 2016. - С. 82-84.

Темирханова А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Иманбекова А.М.

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДАҒЫ ШАРУАШЫЛЫҚТАРДЫ БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ

Нарықтық экономика жағдайында ауыл шаруашылығы терең дағдарысқа ұшырап отыр.

Ауыл шаруашылық секторларындағы инвестициялық белсенділік ойдағыдай болмай отыр.

Қазіргі ауыл шаруашылығының ахуалы сын көтермейді. Ауыл шаруашылығы саласындағы реформаны дұрыс жүргізбеу нәтижесінде өндіріс көлемінің қысқаруы, мал басы санының күрт азайуы, қызметін тоқтатқан немесе жартылай жұмыс істеп тұрған шаруа қожалықтарының босаған және өскінші жастардың жұмыс таппауынан жұмыссыз халық санының өсуіне, ауыл тұрғындарының өмір сүру жағдайының төмендеуіне әсерін тигізіп отыр.

Бұл келеңсіздікке, біріншіден, ішкі және шетел инвестицияларын тиімді пайдаланбау әсерін тигізді. Жасалған жобалардың нәтижелеріне ұйымдастырушы топтардың үстіртін қарауы, оның орындалуына қадағалау жүргізбеуі, көлденең тұрған бюрократизмнің тәлкегі өзінің теріс нәтижесін көрсетеді.

Екіншіден, экономикалық белсенділіктің төмендеуі. Ауыл шаруашылығындағы шағын және орта бизнеспен айналысуға деген халықтың ынта ықыласының төмендеуін ауыл шаруашылық өнерінің арзандығы, өндірісте қолданылатын қажеттіліктердің тапшылығы немесе қымбат болуы себеп болып келеді.

Үшіншіден, ауыл шаруашылығында меншік қатынастарын реттейтін құқықтық негіздеудің жеткіліксіз болуы. Меншік иелерінің өз кәсіпкерлік іс - әрекеттерінің жүргізуге қажетті құқықтардың түсініксіздігі, әсіресе ауыл шаруашылығының негізгі ресурстары жер, жер қатынастарын реттейтін құқықтық негіздердің түсініксіздігі немесе тұйықтығы өз зиянын тигізіп отыр. Шаруашылыққа деген

ынтасы бар кәсіпкерлердің өз ісіне қажетті қаржыны, несиені алуға мүмкіндігі жоқ. Несие беретін ұйымдар, банктер жерді кепілдікке алмауы себебінен “салдары суға” кетіп отыр [1].

Агроөнеркәсіптік кешен елдің экономикадағы ең арта қалып қойған және мемлекеттік қолдауды қажет етеді. Бұл жерде өсімдіктерді қорғау, сумен қамтамасыз ету сауалдарын шешу, жерді құнарландыру бағдарламасын жетілдіру, ауыл шаруашылығы кәсіпкерлерін, фермерлерін және шаруа қожалықтарын қолдау, рынок талабына сай ауыл шаруашылығы инфра құрылымын дамыту, жерді және қозғалмайтын мүлікті есептеу мен тіркеудің біркелкі жүйесін түзуді, қадағалауды қажет етеді.

Ауыл шаруашылығына салынатын инвестиция көлемі кейінгі жылдарда біршама артып отыр және мемлекет тарапынан қолдау тауып келеді. Бірақ қысқа мерзім ішінде жетілдіру мүмкіндігі жоқтың қасы. Мемлекеттік талдау агенттігінің деректеріне сүйенсек экономиканың сала бойынша капиталдық құрылымға инвестициялауды ауыл шаруашылығының үлесі жалпы инвестицияның 2016 жылғы жалпы көлемнің 0,5 % құрады (кесте 1).

Кесте 1

Экономика салалары бойынша капиталдық құрылымға инвестициялау (нақты бағада)

	2016	2017	2018	2019
Капиталдық құрылымға инвестициялау.	189981	139790	214493	275698
Барлығы : Соның ішінде:				
Өнеркәсіпке	65782	84976	134528	190719
Ауыл шаруашылығына	4038	2051	911	1414
Орман шаруашылығына	86	42	11	25
Көлік	11195	12283	20999	18044
Байланыс	6142	2319	2835	3721
Құрылыс	1289	911	6760	781
Сауда және қоғамдық тамақ, материалдық – техникалық				
қамтамасыз ету және өткізу	1309	1143	5406	6135
Тасымалдау	295	22	-	-
Тұрғын үй құрылысы	15087	16502	19127	13171
Басқалары	13758	19541	23916	41088

Ауыл шаруашылығында кейінгі кезде ата кәсібіміз болып келе жатқан мал шаруашылығына көп көңіл бөлінеуді. Өзекті мәселенің бірі асыл тұқымды жануарлар санының күрт төмендеуі өнеркәсіптік кешеніндегі болып табылады [2].

Өнеркәсіптік кешеніндегі қайта құрудың үш жылға арналған мемлекеттік стратегия жасалып ауылды қаржыландыруға қатысты бірқатар жаңа үкіметтік құжаттарда қабылданған. Қайта құрудың агроөнеркәсіптік кешеніндегі реформаны тереңдетудің жаңа принциптері мен әдістерін іздестіруде, ауылда маркетингтік және сервистік қызметтің құрылуы және осы саланы мемлекет тарапынан қолдауды ұйымдастыру болатын. Осы стратегияға сәйкес ауылдық өнім өндіріушілерін қолдау мақсатында мемлекеттік бюджеттен қолайлы шақтар негізінде 100,5 млрд теңге несие бөлінді.

Әдебиеттер

1 Агробизнесіті ұйымдастыру / Жалпы редакциясын басқарған С.Әбілдин – Алматы: Қазұлтағру, 2009. – 472 б.

2 Алешина В.А. Механизм государственного управления реорганизационными процессами в агропромышленном комплексе Казахстана // Вестник КазНУ: Серия Экономическая.–2019.–№1.– С.102-104.